

SPRAWY *NULLITATIS MATRIMONII* W TRYBUNALE ROTY NUNCJATURY APOSTOLSKIEJ W HISZPANII W LATACH 2020–2024

CASES OF THE NULLITY OF MARRIAGE (*NULLITATIS MATRIMONII*) IN THE TRIBUNAL OF THE ROTA OF THE APOSTOLIC NUNCIATURE IN SPAIN IN THE YEARS 2020–2024

Ks. dr Łukasz Szymanowski

Trybunał Metropolitalny w Gdańsku, Polska
e-mail: lukas.szymanowski@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-3970-677X>

Abstrakt

Ustawodawca kościelny, zgodnie z kan. 135 Kodeksu Prawa Kanonicznego, dzieli kościelną władzę rządzenia na prawodawczą (*legislativa*), wykonawczą, czyli administracyjną (*executiva seu administrativa*) i sądowniczą (*iudicialis*). Władza sądownicza polega na osądzeniu, czyli rozstrzygnięciu kwestii spornej w oparciu o aktualnie obowiązujące przepisy prawa kanonicznego. Władza sądenia wykonywana jest osobiście przez Biskupa Rzymu lub biskupa diecezjalnego; praktycznie jest jednak wykonywana przez inne osoby i struktury, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. Władza sądownicza sprawowana jest więc przez wikariusza sądowego (oficjała), sędziów oraz trybunały kościelne, czyli sądy kościelne.

Jednym z takich sądów kościelnych jest Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii, zwany również Trybunałem Roty w Madrycie lub bardziej powszechnie Rotą Hiszpańską. Jest to trybunał zasadniczo apelacyjny i został utworzony na mocy przywileju nadanego przez Stolicę Apostolską w XVI w.

Przedmiotem artykułu jest przeprowadzenie analizy danych statystycznych czynności sądowych Roty Hiszpańskiej w latach 2020–2024 oraz ukazanie znaczenia tego trybunału dla Kościoła i kanonicznego porządku prawnego w Hiszpanii, jak również dla Kościoła powszechnego.

Słowa kluczowe: Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii, Rota Hiszpańska, proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, *nullitatis matrimonii*

Abstract

The ecclesiastical legislator, in accordance with canon 135 of the Code of Canon Law, divides the ecclesiastical power of government into legislative (*legislativa*), executive (*executiva seu administrativa*), and judicial (*iudicialis*). Judicial power consists of judging, that is, resolving a disputed matter based on the currently applicable provisions of canon law. Judicial power is exercised personally by the Bishop of Rome or the diocesan bishop; but in practice it is exercised by other persons and structures in accordance with the provisions of canon law. Judicial power is therefore exercised by the judicial vicar (official), judges, and ecclesiastical tribunals, i.e., ecclesiastical courts.

One such ecclesiastical tribunal is the Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain, also known as the Tribunal of the Rota of Madrid or more commonly the Spanish Rota. This is essentially an appellate tribunal and was established by a privilege granted by the Holy See in the 16th century.

This article analyzes statistical data on the judicial activities of the Spanish Rota from 2020 to 2024 and demonstrates the importance of this tribunal for the Church and the canonical legal order in Spain, as well as for the universal Church.

Keywords: Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain, Spanish Rota, declaration of the nullity of the marriage, *nullitatis matrimonii*

Wprowadzenie

Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii, znany również jako Trybunał Roty w Madrycie lub bardziej powszechnie jako Rota Hiszpańska, jest zasadniczo trybunałem apelacyjnym i został utworzony na mocy przywileju nadanego Kościołowi w Królestwie Hiszpanii przez Stolicę Apostolską w XVI w.

Kompetencją Roty Hiszpańskiej jest rozstrzyganie w pierwszej, drugiej i kolejnych instancjach spraw dotyczących kanonicznego procesu małżeńskiego o stwierdzenie nieważności małżeństwa (*nullitatis matrimonii*), dzięki czemu tego typu postępowanie kończy się w Hiszpanii bez konieczności składania apelacji i odwoływania się do trybunałów znajdujących się w Rzymie, takich jak Rota Rzymska. Warto podkreślić, że przywilej, którym cieszy się Rota Hiszpańska nie istnieje w żadnym innym kraju katolickim.

Rota Hiszpańska posługuje się identycznym nazewnictwem co Rota Rzymska, pomimo że hiszpański trybunał nie jest podobny do rzymskiego i w związku z tym można by było usunąć z jego nazwy termin „rota”. Jednak to określenie pozostaje w użyciu, ponieważ odnosi się do sposobu orzekania spraw *nullitatis matrimonii* przez trzyosobowy skład sędziowski na zmianę

(tzw. turnus), co jest cechą charakterystyczną dla Roty Rzymskiej, a w tym przypadku również dla Roty Hiszpańskiej. Wiadomo, że termin „rota” nie odnosi się bezpośrednio do charakteru prawnego tego trybunału, ale do sposobu jego funkcjonowania [Wernz 1899, 77; Conte a Coronata 1928, 405; Naz 1954, 81; Hinschius 1959, 392-96].

Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii jest jednym z sądów kościelnych na świecie, który w ciągu ostatnich dwóch dekad wydał najwięcej orzeczeń *nullitatis matrimonii* rocznie. Przed reformą wprowadzoną na mocy motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*¹ papieża Franciszka był to sąd, który wydał najwięcej orzeczeń, jeśli weźmiemy pod uwagę stosunek liczby sędziów do liczby orzeczeń, które zapadły w jednym roku.

Autor poniższego opracowania, po przedstawieniu i wyjaśnieniu historii, natury oraz kompetencji Roty Hiszpańskiej, przeprowadzi analizę czynności sądowych tegoż trybunału w latach 2020–2024, której dokona na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez ten trybunał. Celem przeprowadzenia poniższej analizy jest ukazanie znaczenia tego trybunału kościelnego dla Kościoła i kanonicznego porządku prawnego w Hiszpanii, jak również dla Kościoła powszechnego.

1. Historia Roty Hiszpańskiej

Manuel Calvo Tojo, jeden z największych hiszpańskich kanonistów II połowy XX w. i początku XXI w., stwierdził, że geneza Roty Hiszpańskiej nie jest jeszcze w pełni znana i wyjaśniona oraz z całą pewnością powstała na długo przed oficjalnym aktem jej ustanowienia w dniu 26 marca 1771 r. [Calvo Tojo 2003, 227]. Krótki zarys historyczny „narodzin” Roty Hiszpańskiej pozwoli zobaczyć, że na przestrzeni wieków Biskupi Rzymu, na mocy dokumentów papieskich, ustanawiali kolejne „wcielenia” Roty Hiszpańskiej, aż do obecnie obowiązującego. W tej perspektywie należy pamiętać o czterech różnych okresach – „wcieleniach” – Roty Hiszpańskiej [De la Puente Brunke 2002, 235].

¹ Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa*, tekst łacińsko-polski, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015 [dalej: MIDI].

Jako pierwszy z nich wymienia się tzw. Trybunał Nuncjusza w Królestwie Hiszpanii. Świadczy o tym bulla papieska dotycząca przyznanych uprawnień Nuncjuszowi Apostolskiemu Girolamo da Schio (lub Seleda), biskupowi Vaison [Cantero Cuadrado 1946, 80], przez papieża Klemensa VII w dniu 16 kwietnia 1529 r. Ten dokument był odpowiedzią udzieloną przez Stolicę Apostolską na prośbę złożoną przez Kortezy w Toledo w 1525 r. oraz przez króla hiszpańskiego Karola V² [Cantero Cuadrado 1946, 40-43; Musoles Cubedo 2000, 764]. Na mocy tego dokumentu Nuncjuszowi Apostolskiemu została udzielona władza sędziowska, właściwa legatowi *a latere* [Muníz 1926, 3], którą otrzymywał każdorazowo nowo mianowany legat papieski w Królestwie Hiszpanii. Co więcej, bulla papieska nie wspominała *sensu stricto* o ukonstytuowaniu się jakiegokolwiek trybunału [Kantor 2010, 59], a pomimo to niektórzy autorzy, m. in. Pedro Cantero Cuadrado czy Constantino García Martín, uznali właśnie ten dokument za akt ukonstytuowania się Trybunału Nuncjusza, w znaczeniu Roty Hiszpańskiej [De la Puente Brunke 2002, 237; Kantor 2010, 59].

Ówczesny Trybunał Nuncjusza został całkowicie zreformowany na mocy motu proprio *Administrandae iustitiae zelus* papieża Klemensa XIV z dnia 26 marca 1771 r.³ [García Martín 1960, 178-81]. Większość autorów uznaje ten dokument za autentyczne prawo fundacyjne i od tego właśnie momentu mówi się *sensu stricto* o Rocie Hiszpańskiej, tzw. Rocie Klementyńskiej (nazwa bierze swój początek od autora dokumentu fundacyjnego). Na mocy tego dokumentu Rota Klementyńska została zorganizowana na wzór Trybunału Roty Rzymskiej [Cabreros de Anta 1947, 863], *ad instar Rotae romanae*. Ponadto wspomina się o nadanym przywileju Kościołowi w Królestwie Hiszpanii, który służył rozpatrywaniu postępowań procesów kanonicznych wcześniej prowadzonych przez hiszpańskie sądy kościelne [De la Puente Brunke 2002, 235] oraz umożliwiał posiadanie własnej organizacji sądowej, która pozwalała na wydawanie prawomocnych wyroków bez konieczności kierowania apelacji do Rzymu, co nie oznacza, że zabraniała kierowania apelacji bezpośrednio do Rzymu [Calvo Tojo 2003, 227]. Rota Klementyńska funkcjonowała aż do momentu jej rozwiązania przez Stolicę Apostolską na mocy decyzji papieża Piusa XI z dnia 21 czerwca 1932 r., która nigdzie oficjalnie nie została opublikowana [Morera Sabater 1962, 69; Kantor 2013, 157]. Należy

² Por. Clemens PP. VII, *Bulla* (16.04.1529), w: *Lezioni di Diplomazia Ecclesiastica*, t. I, red. A. Giobbio, Tipografia Vaticana, Roma 1899, s. 290.

³ Clemens PP. XIV, *Breve Administrandae iustitiae zelus* (26.03.1771), w: *Novísima Recopilación de las Leyes de España*, t. I, red. J. de la Reguera Valdelomar, s.n., Madrid 1805, s. 251-53.

podkreślić, że zniesienie Roty Klementyńskiej nie oznaczało, że zaniechano starań i prób przywrócenia jej działalności.

Intensywne działania podejmowane w celu przywrócenia Roty Hiszpańskiej rozpoczęły się w 1946 r. i zakończyły się pomyślnie. Stało się to faktem na mocy motu proprio *Apostolico hispaniarum Nuntio* papieża Piusa XII z dnia 7 kwietnia 1947 r.⁴ Od tego momentu Rota Hiszpańska funkcjonowała formalnie jako tzw. Rota Piusa (nazwa bierze swój początek od autora dokumentu fundacyjnego).

Ze względu na potrzebę dostosowania Roty Hiszpańskiej do aktualnie obowiązujących norm kanonicznych zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁵ (zwłaszcza kan. 1402) i innych regulacji kanonicznych oraz zaistniałych nowych okoliczności społecznych i politycznych, przede wszystkim nowych aktów prawnych dotyczących stosunków między Stolicą Apostolską a Królestwem Hiszpanii, ustanowiono tzw. Rotę Jana Pawła II (nazwa bierze swój początek od autora dokumentu fundacyjnego). Ta została zreorganizowana na mocy motu proprio *Nuntiaturae Apostolicae in Hispania* papieża Jana Pawła II z dnia 2 października 1999 r.⁶ i weszła w życie 1 listopada 1999 r., stanowiąc ustawę partykularną, i jest to norma nadal obowiązująca.

2. Natura Roty Hiszpańskiej

Jak wskazuje *Preambuła* motu proprio *Nuntiaturae Apostolicae in Hispania* Rota Hiszpańska cieszy się uprzywilejowanym charakterem na mocy udzielonego przez Stolicę Apostolską przywileju: „Nuntiaturae Apostolicae in Hispania Rotae Tribunal per privilegium constitutum est quod Apostolica Sedes a saeculo inde XVI concessit quodque Clemens PP. XIV Constitutione Apostolica cuius titulus *Administrandae Iustitiae* die XXVI mensis Martii anno MDCCLXXI edita refecit” (Norma/99).

Ponadto Rota Hiszpańska, zgodnie ze swoją naturą i z aktualnie obowiązującymi normami, ma na względzie przede wszystkim dobro duchowe

⁴ Pius PP. XII, Motu proprio *Apostolico hispaniarum nuntio* de Rota Nuntiaturae Apostolicae in Hispania denuo constituenda (07.04.1947), AAS 39 (1947), s. 155-63.

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

⁶ Ioannes Paulus PP. II, Litterae apostolicae motu proprio *Nuntiaturae apostolicae in Hispania* de accommodatione Normarum a Rota Nuntiaturae Apostolicae in Hispania servandarum (02.10.1999), AAS 92 (2000), s. 5-17 [dalej: Norma/99].

wiernych Kościoła w Hiszpanii: „neces se esse censemus in fidelium spiritalite bonum ut Normae a Rota Nuntiaturae Apostolicae in Hispania servandae, quae inde a die VII mensis Aprilis anno MCMXLVII vigent, ad praesentia accomodentur, commutationes quoque sociales quae interea evenerunt ob oculos habentes ac pariter temporum necessitates immutatas” (Norma/99).

Aktualna Rota Hiszpańska z siedzibą w Madrycie jest trybunałem kolegiальnym, zwyczajnym, zasadniczo trybunałem apelacyjnym rozpatrującym wyroki kościelne wydane na terytorium Hiszpanii (art. 1)⁷, co oznacza, że Rota Hiszpańska jest trybunałem krajowym (terytorialnym) [De la Puente Brunke 2002, 296].

Powyżej użyte stwierdzenie, że Rota Hiszpańska została utworzona *zasadniczo* jako trybunał apelacyjny, należy rozumieć w taki sposób, że Rota Hiszpańska może rozpatrywać niektóre sprawy w pierwszej instancji (art. 37 § 2)⁸. W rzeczywistości, chociaż Rota Hiszpańska jest właściwym trybunałem apelacyjnym, ze specyficznymi właściwościami w drugiej, trzeciej lub dalszej instancji, może rozpatrywać sprawy w pierwszej instancji, w przypadku które Nuncjusz Apostolski, z ważnych przyczyn i na prośbę konkretnego biskupa diecezjalnego, który w Hiszpanii jest właściwym do rozpatrywania sprawy (np. biskup polowy⁹ [Baura 1992, 350]), powierzy je Rocie Hiszpańskiej [Kantor 2013, 238].

3. Kompetencje Roty Hiszpańskiej

Księga VII KPK/83 określa różne stopnie i rodzaje sądów kościelnych. Wśród nich znajdują się: sąd diecezjalny pierwszej instancji (kan. 1419 § 1), sąd metropolitalny drugiej instancji (kan. 1438), sąd pierwszej instancji utworzony przez kilku biskupów diecezjalnych dla kilku diecezji (kan. 1423 § 1) oraz

⁷ Art. 1: „La Rota de la Nunciatura Apostólica, constituida en Madrid, es un tribunal colegiado, ordinario, principalmente para recibir las apelaciones contra las sentencias eclesíásticas pronunciadas en el territorio de España” (Norma/99).

⁸ Art. 37 § 2: „Este tribunal juzga además en primera instancia las causas que el Nuncio Apostólico, a petición de algún Obispo que en España sea competente en la causa, confiare al mismo tribunal por graves razones” (Norma/99).

⁹ Por. Ioannes Paulus PP. II, Constitutio apostolica *Spirituali militum curae* qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-86; tekst polski w: Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 7 (1986), nr 4, s. 32; *Estatutos del Ordinariato Militar o Arzobispado Castrense de España* (01.01.1988), w: *Boletín de la Conferencia Episcopal Española* 17 (1988), s. 38-43.

sąd drugiej instancji utworzony przez konferencję biskupów dla kilku diecezji (kan. 1439 § 1-2).

W prawie powszechnym kanonicznym odnoszącym się do sądów diecezjalnych lub międzydiecezjalnych nie znajduje się żadne odniesienie dotyczące sądu trzeciej instancji. Jedynie o trzeciej lub dalszej instancji wspomina się przy omawianiu kompetencji Roty Rzymskiej (kan. 1444 § 1, 2°), która jest sądem zwyczajnym ustanowionym przez Biskupa Rzymskiego do przyjmowania apelacji (kan. 1443). Jednak na mocy przywileju udzielonego na podstawie motu proprio *Nuntiaturae Apostolicae in Hispania*, z którego obecnie korzysta Rota Hiszpańska, owe przepisy nadają Rocie Hiszpańskiej status nowego sądu krajowego (terytorialnego) o szczególnych kompetencjach w pierwszej, drugiej, trzeciej lub kolejnych instancjach¹⁰.

I tak aktualne kompetencje Roty Hiszpańskiej są zawarte w art. 37 motu proprio *Nuntiaturae Apostolicae in Hispania* i można je podzielić na podstawie kompetencji związanych z orzekaniem w następujących instancjach: 1) Rota Hiszpańska orzeka w pierwszej instancji w sprawach powierzonych jej przez Nuncjusza Apostolskiego, na wniosek dowolnego biskupa diecezjalnego, który posiada kompetencje na terytorium Hiszpanii, jeśli istnieją ku temu poważne powody¹¹; 2) Rota Hiszpańska orzeka w drugiej instancji w sprawach, które zostały rozstrzygnięte w pierwszej instancji przez dowolny sąd diecezjalny lub metropolitalny w Hiszpanii (Barcelona, Burgos, Granada, Madryt, Mérida–Badajoz, Oviedo, Pampeluna i Tudela, Santiago de Compostela, Sewilla, Tarragona, Toledo, Walencja, Valladolid i Saragossa) lub przez sąd arcybiskupstwa niebędącego metropolią, ale bezpośrednio podlegającego Stolicy Apostolskiej, z pominięciem sądów, które na stałe są wskazane do rozpatrywania apelacji¹²; 3) Rota Hiszpańska może również orzekać w drugiej instancji

¹⁰ „In modo parallelo alle vicende della Rota spagnola, la legislazione e la dottrina canoniche si ponevano tre questioni che hanno condizionato la normativa del 1999 sulla Rota della Nunziatura, modificandone la sua natura di tribunale “pontificio” fino a convertirla in un tribunale “nazionale” di prima, seconda, terza ed ulteriore istanza: 1) la diffusione dei tribunali inter diocesani, 2) la concessione di giudizi di terza istanza nell’ambito delle conferenze episcopali e 3) il potenziamento della funzione normativa e unificatrice della giurisprudenza da parte della Rota Romana” [Llobell Tusset 2000, 789].

¹¹ Art. 37 § 2: „Este tribunal juzga además en primera instancia las causas que el Nuncio Apostólico, a petición de algún Obispo que en España sea competente en la causa, confiare al mismo tribunal por graves razones” (Norma/99).

¹² Art. 37 § 1: „a) En segunda instancia, las causas que fueron juzgadas en primera instancia por cualesquiera tribunales de España, metropolitanos o de Arzobispado no metropolitano

w sprawach, które w pierwszej instancji zostały rozpatrzone przez dowolny sąd diecezjalny z pominięciem odpowiedniego sądu metropolitalnego. Wyjątek ten jest jednak uzależniony od spełnienia następujących warunków: sprawa z powodu istnienia poważnych i uzasadnionych powodów, na wniosek obu stron sporu i za zgodą właściwego metropolity jest skierowana do Roty Hiszpańskiej przez Nuncjusza Apostolskiego, według własnego roztropnego uznania i sumienia¹³; 4) Rota Hiszpańska orzeka w trzeciej instancji w sprawach, które zostały rozpatrzone w drugiej instancji przez sądy metropolitalne lub międzydiecezjalne sądy drugiej instancji z terytorium Hiszpanii lub zostały rozpatrzone przez samą Rotę Hiszpańską w drugiej instancji¹⁴; 5) Rota Hiszpańska orzeka sprawy wymagające ponownego rozpatrzenia w kolejnej instancji, jeśli pochodzą one z samej Roty Hiszpańskiej oraz jeśli sprawy pochodzą z sądów metropolitalnych lub sądów międzydiecezjalnych drugiej instancji ustanowionych za zgodą Stolicy Apostolskiej¹⁵.

Ponadto należy pamiętać, że kompetencje Roty Hiszpańskiej nie wykluczają kompetencji Roty Rzymskiej, dlatego każda ze stron może zawsze, w drodze uzasadnionego odwołania, skierować bezpośrednio do Roty Rzymskiej sprawy, które zostały rozpatrzone w pierwszej lub dalszej instancji przez dowolny sąd kościelny w Hiszpanii: „*Peculiarem in modum congruum quosdam inferre mutationes videtur, quae Hispanicis fidelibus liberius praebeant exercitium iuris adeundi Romanam Rotam in appellationis gradu, quemadmodum ceteris orbis terrarum fidelibus usu venit*” (Norma/99).

W przypadku pierwszego wyroku wydanego przez sąd metropolitalny lub sąd międzydiecezjalny drugiej instancji, z wyjątkiem wyraźnego

inmediatamente sujeto a la Sede Apostólica, quedando suprimidos los tribunales que de una vez para siempre se designaron para recibir las apelaciones (canon 1438, 2º)” (Norma/99).

¹³ Art. 37 § 3: „Por razones asimismo graves y convincentes, podrá el Nuncio Apostólico, según su prudente juicio y conciencia, a petición de ambas partes, y con el consentimiento del Metropolitano, enviar a la Rota de la Nunciatura Apostólica, para que sean juzgadas en segunda instancia, las causas de nulidad de matrimonio que en primera instancia hayan sido juzgadas por cualquier tribunal sufragáneo de España” (Norma/99).

¹⁴ Art. 37 § 1: „b) En tercera instancia, con salvedad de lo dispuesto en el artículo 38, las causas que fueron juzgadas en segunda instancia por los tribunales metropolitanos del territorio de España, o por tribunales interdiocesanos de segunda instancia, o por la misma Rota” (Norma/99).

¹⁵ Art. 37 § 1: „c) En una instancia ulterior, las causas que requieran una nueva proposición de ellas, si proceden de la misma Rota; también si proceden de tribunales metropolitanos o de tribunales interdiocesanos de segunda instancia erigidos con la aprobación de la Santa Sede, con la salvedad de lo dispuesto en el artículo 38” (Norma/99).

odwołania przez którąkolwiek ze stron sporu do Roty Rzymskiej, sądem apelacyjnym w rozumieniu kan. 1682 § 1 będzie Rota Hiszpańska¹⁶.

Aktualne kompetencje Roty Hiszpańskiej można streścić za pomocą poniższej tabeli [Kantor 2013, 267]:

Pierwsza instancja	Druga instancja	Trzecia lub dalsza instancja
Sąd diecezjalny ¹⁷	Sąd metropolitalny ¹⁸	Rota Hiszpańska ¹⁹
	Rota Hiszpańska ²⁰	Rota Hiszpańska ²¹ Rota Rzymska ²²
	Rota Rzymska ²³	Rota Rzymska ²⁴
Sąd metropolitalny ²⁵	Rota Hiszpańska ²⁶	Rota Hiszpańska ²⁷ Rota Rzymska ²⁸
	Rota Rzymska ²⁹	Rota Rzymska ³⁰
Sąd międzydiecezjalny pierwszej instancji ³¹	Sąd międzydiecezjalny drugiej instancji ³²	Rota Hiszpańska ³³ Rota Rzymska ³⁴
	Rota Hiszpańska ³⁵	Rota Hiszpańska ³⁶ Rota Rzymska ³⁷
	Rota Rzymska ³⁸	Rota Rzymska ³⁹
Rota Hiszpańska ⁴⁰	Rota Hiszpańska ⁴¹ Rota Rzymska ⁴²	Rota Rzymska ⁴³
Rota Rzymska ⁴⁴	Rota Rzymska ⁴⁵	Rota Rzymska ⁴⁶

¹⁶ Art. 38 § 1: „Podrá siempre cualquiera de las partes, por legitima apelación, llevar directamente a la Rota Romana las causas que hayan sido juzgadas en primera o ulterior instancia por un tribunal de la Iglesia en España. Cuando se trate de primera sentencia de nulidad, dictada por tribunal metropolitano o interdiocesano de segunda instancia, salvo apelación expresa a la Rota Romana por alguna de las partes, el tribunal de apelación a los efectos del canon 1682 § 1 será la Rota Española” (Norma/99).

¹⁷ Kan. 1419 § 1.

¹⁸ Kan. 1438.

¹⁹ Art. 37 § 1 b) Norma/99.

²⁰ Art. 37 § 1 a) i art. 37 § 3 Norma/99.

²¹ Art. 37 § 1 b) Norma/99.

²² Franciscus PP., *Constitutio apostolica Praedicate Evangelium* de Curia Romana eiusque servitio *pro Ecclesia in mundo* (19.03.2022), AAS 114 (2022), s. 375-460; tekst polski w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023, s. 1132-207 [dalej: PE], art. 202 § 2.

²³ Kan. 1444 § 1, 1° i art. 202 § 1 PE.

4. Sprawy *nullitatis matrimonii* w Rocie Hiszpańskiej w latach 2020–2024⁴⁶

Opracowując pod kątem naukowym dane statystyczne dotyczące spraw *nullitatis matrimonii* rozpatrywanych w Rocie Hiszpańskiej w latach 2020–2024 nie wolno pominąć jednej ze znaczących zmian legislacyjnych prawa kanonicznego, która weszła w życie 8 grudnia 2015 r. i w dużym stopniu wpłynęła na ogólną ilość prowadzonych spraw *nullitatis matrimonii* przez sądy kościelne. Owa zmiana wprowadzona na mocy MIDI papieża Franciszka reformuje proces kanoniczny dotyczący spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. Znaczącą nowością owej reformy jest zniesienie wymogu dwóch zgodnych wyroków (*duplex conformis*) (kan. 1679 i 1680 § 1), co skutkuje tym, że odtąd w wypadku braku apelacji w przewidzianym przez prawo terminie *ipso facto* wykonaniu podlega pierwszy wyrok, który stwierdza nieważność małżeństwa⁴⁷.

²⁴ Kan. 1438.

²⁵ Art. 37 § 1 a) Norma/99.

²⁶ Art. 37 § 1 b) Norma/99.

²⁷ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE.

²⁸ Kan. 1444 § 1, 1° i art. 202 § 1 PE.

²⁹ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE.

³⁰ Kan. 1423 § 1.

³¹ Kan. 1439 § 1-2.

³² Art. 37 § 1 b) Norma/99.

³³ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE.

³⁴ Art. 37 § 1 a) Norma/99.

³⁵ Art. 37 § 1 b) Norma/99.

³⁶ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE.

³⁷ Kan. 1444 § 1, 1° i art. 202 § 1 PE.

³⁸ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE.

³⁹ Art. 37 § 2 Norma/99.

⁴⁰ Art. 37 § 1 c) Norma/99.

⁴¹ Kan. 1444 § 1, 1° i art. 202 § 1 PE.

⁴² Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE

⁴³ Kan. 1444 § 2.

⁴⁴ Kan. 1444 § 1, 1° i art. 202 § 1 PE.

⁴⁵ Kan. 1444 § 1, 2° i art. 202 § 2 PE

⁴⁶ Opracowanie przeprowadzono na podstawie statystyk opracowanych przez narzędzia informatyczne Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii.

⁴⁷ „Wydawało się stosowne przede wszystkim, aby dla dopuszczenia stron do nowego kanonicznego małżeństwa nie były już wymagane dwa zgodne wyroki stwierdzające

Należy podkreślić, że wejście w życie MIDI nie ograniczyło działalności Roty Hiszpańskiej, która obecnie rozpatruje więcej spraw odwoławczych od wyroków negatywnych *pro vinculo* niż miało to miejsce przed wspomnianą reformą, zwiększając tym samym stosunek liczby wyroków do liczby przypadających sędziów [García Sanz 2022, 267].

4.1. Sprawy *nullitatis matrimonii* zapadłe w Rocie Hiszpańskiej w poszczególnych latach między 2020–2024

Na początku należy podkreślić, że całkowita suma wyroków, które poniżej zostaną zaprezentowane, obejmuje jednocześnie wyroki pozytywne *pro nullitate*, jak i wyroki negatywne *pro vinculo* oraz sprawy *nullitatis matrimonii*, których przebieg procesu, tzn. trwanie instancji (*litis instantia*), zakończył się ze względu na umorzenie postępowania (kan. 1520), zrzeczenie się instancji (kan. 1524) lub zawieszenie wykonalności wyroku (kan. 1644).

W 2020 r. łącznie złożono 106 skarg powodowych o stwierdzenie nieważności małżeństwa i zapadło 99 wyroków. W 2021 r. łącznie złożono 107 skarg powodowych i zapadło 111 wyroków. W 2022 r. łącznie złożono 96 skarg powodowych i zapadły 144 wyroki. W 2023 r. łącznie złożono 100 skarg powodowych i zapadły 104 wyroki. W 2024 r. łącznie złożono 97 skarg powodowych i zapadły 103 wyroki.

Z powyższych danych wynika, że między 2020 a 2024 r. łącznie złożono 507 skarg powodowych i zapadło 562 wyroków. To oznacza, że średnia roczna ogółu przyjmowanych spraw *nullitatis matrimonii* w tym czasie kształtowała się w granicach 101 skarg powodowych oraz wydawano 112 wyroków rocznie, a średni czas trwania procesu kanonicznego o stwierdzenie nieważności małżeństwa wynosił 631 dni.

Warto wziąć pod uwagę, że w ostatnim okresie obowiązywania wymogu dwóch zgodnych wyroków (*duplex conformis*) w latach 2010–2015 w Rocie Hiszpańskiej złożono 2 627 skarg powodowych i zakończono 2 901 spraw. Widać więc, że od samego początku obowiązywania MIDI w hiszpańskich sądach kościelnych aplikowano zasadę *una sententiae pro nullitate executiva* (art. 4 MIDI), ponieważ w latach 2016–2019 w Rocie Hiszpańskiej złożono 637 skarg powodowych i zakończono 669 spraw.

nieważność małżeństwa, ale wystarczała moralna pewność osiągnięta przez pierwszego sędziego zgodnie z przepisami prawa” (MIDI, s. 11).

Na przykładzie działalności Roty Hiszpańskiej widać, że zniesienie wymogu dwóch zgodnych wyroków (*duplex conformis*) jest aplikowane i po uzyskaniu wyroku pozytywnego *pro nullitate* zarówno strona powodowa, strona pozwana, jak i obrońca węzła małżeńskiego, który z urzędu posiada prawo wniesienia apelacji⁴⁸, nie korzystają z przysługującego im tego prawa, stąd widoczna jest mniejsza ilość spraw rozpatrywanych przez Rotę Hiszpańską w drugiej, trzeciej lub kolejnej instancji. To nie znaczy, że jedna z fundamentalnych zasad procesu, czyli zasada apelacji od wyroku, nie jest zachowana (kan. 1628), lecz oznacza to, że strona powodowa i pozwana zaakceptowały orzeczenie o stwierdzeniu nieważności małżeństwa, a obrońca węzła małżeńskiego stwierdził, że „moralna pewność została osiągnięta przez pierwszego sędziego zgodnie z przepisami prawa” (MIDI, I) i nie należy odwoływać się od orzeczenia sądu.

4.2. Sprawy *nullitatis matrimonii* rozpatrywane na różnych stopniach instancji w Rocie Hiszpańskiej

W zależności od stopnia instancji (pierwszej, drugiej, trzeciej czy dalszej), w latach między 2020–2024, w Rocie Hiszpańskiej złożono taką ilość skarg powodowych oraz zapadło tyle wyroków o stwierdzenie nieważności małżeństwa:

- 2020 r.: w pierwszej instancji złożono 6 skarg powodowych i zapadły 4 wyroki; w drugiej instancji złożono 88 skarg powodowych i zapadły 83 wyroki; w trzeciej instancji złożono 12 skarg powodowych i zapadło 12 wyroków;
- 2021 r.: w pierwszej instancji złożono 11 skarg powodowych i zapadło 10 wyroków; w drugiej instancji złożono 84 skarg powodowych i zapadło 86 wyroków; w trzeciej instancji złożono 11 skarg powodowych i zapadło 8 wyroków;
- 2022 r.: w pierwszej instancji złożono 21 skarg powodowych i zapadło 12 wyroków, z czego jedna sprawa została przeprowadzona według zasad *processus brevior*; w drugiej instancji złożono 59 skarg powodowych i zapadło 118 wyroków; w trzeciej instancji złożono 16 skarg powodowych i zapadło 14 wyroków;

⁴⁸ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii* (25.01.2005), „Communicationes” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC], art. 279 § 2.

- 2023 r.: w pierwszej instancji złożono 13 skarg powodowych i zapadło 19 wyroków, z czego jedna sprawa została przeprowadzona według zasad *processus brevior*; w drugiej instancji złożono 77 skarg powodowych i zapadły 84 wyroki; w trzeciej instancji złożono 12 skarg powodowych i zapadło 14 wyroków;
- 2024 r.: w pierwszej instancji złożono 20 skarg powodowych i zapadło 10 wyroków; w drugiej instancji złożono 64 skarg powodowych i zapadły 82 wyroki, z czego trzy sprawy zostały przeprowadzone według zasad *processus brevior*; w trzeciej instancji złożono 14 skarg powodowych i zapadło 13 wyroków.

Z powyższych danych wynika, że w latach między 2020–2024 łącznie złożono 71 skarg powodowych i zapadło 55 wyroków w pierwszej instancji, 372 skarg powodowych i zapadło 453 wyroków w drugiej instancji oraz 65 skarg powodowych i zapadło 61 wyroków w trzeciej instancji. Na podstawie tego zestawienia wynika, że Rota Hiszpańska w prawnym porządku kanonicznym w Hiszpanii odgrywa największą i zasadniczą rolę jako sąd apelacyjny drugiej instancji rozpatrując wyroki kościelne wydane na terytorium Hiszpanii, co jest zgodne z jej naturą (art. 1 Norma/99).

4.3. Rodzaje orzeczeń sędziego spraw *nullitatis matrimonii* zapadłe na różnych stopniach instancji w Rocie Hiszpańskiej w poszczególnych latach między 2020–2024

Poniżej zostanie zaprezentowane badanie statystyczne, które obejmuje trzy rodzaje wyroków kończących postępowanie sądowe (*sententia definitiva*). Są to: wyrok pozytywny *pro nullitate*, wyrok negatywny *pro vinculo* oraz sprawa *nullitatis matrimonii*, która zakończyła się ze względu na umorzenie postępowania (kan. 1520), zrzeczenie się instancji (kan. 1524) lub zawieszenie wykonalności wyroku (kan. 1644):

- 2020 r.: zapadło 76 wyroków pozytywnych (3 wyroki w pierwszej instancji; 62 wyroki w drugiej instancji; 11 wyroków w trzeciej instancji), 9 wyroków negatywnych (1 wyrok w pierwszej instancji; 7 wyroków w drugiej instancji; 1 wyrok w trzeciej instancji) i 14 wyroków wydanych z innych przyczyn (wszystkie wyroki w drugiej instancji);
- 2021 r.: zapadło 85 wyroków pozytywnych (9 wyroków w pierwszej instancji; 70 wyroków w drugiej instancji; 6 wyroków w trzeciej instancji), 5 wyroków negatywnych (brak wyroków w pierwszej instancji; 4 wyroki

w drugiej instancji; 1 wyrok w trzeciej instancji) i 10 wyroków wydanych z innych przyczyn (1 wyrok w pierwszej instancji; 9 wyroków w drugiej instancji; brak wyroków w trzeciej instancji);

- 2022 r.: zapadło 128 wyroków pozytywnych (13 wyroków w pierwszej instancji; 101 wyroków w drugiej instancji; 14 wyroków w trzeciej instancji), 0 wyroków negatywnych i 17 wyroków wydanych z innych przyczyn (wszystkie wyroki w drugiej instancji);
- 2023 r.: zapadło 105 wyroków pozytywnych (20 wyroków w pierwszej instancji; 74 wyroki w drugiej instancji; 11 wyroków w trzeciej instancji), 6 wyroków negatywnych (brak wyroków w pierwszej instancji; 3 wyroki w drugiej instancji; 3 wyroki w trzeciej instancji) i 7 wyroków wydanych z innych przyczyn (wszystkie wyroki w drugiej instancji);
- 2024 r.: zapadło 97 wyroków pozytywnych (9 wyroków w pierwszej instancji; 77 wyroki w drugiej instancji; 11 wyroków w trzeciej instancji), 3 wyroki negatywne (1 wyrok w pierwszej instancji; 1 wyrok w drugiej instancji; 1 wyrok w trzeciej instancji) i 5 wyroków wydanych z innych przyczyn (brak wyroków w pierwszej instancji; 4 wyroki w drugiej instancji; 1 wyrok w trzeciej instancji).

4.4. Liczba tytułów nieważności rozpatrywanych w poszczególnych wyrokach Roty Hiszpańskiej

Należy pamiętać, że poniższe badanie statystyczne dotyczące liczby tytułów nieważności rozpatrywanych między 2020 a 2024 r. w Rocie Hiszpańskiej nie odzwierciedla tego, czy stwierdzenie nieważności małżeństwa orzeczono z jednego, dwóch, trzech albo większej liczby tytułów nieważności, jak również tego, czy wyrok został orzeczony *pro vinculo* lub *pro nullitate*.

We wspomnianym okresie, w latach 2020–2024, wyroki o stwierdzenie nieważności małżeństwa zapadły z następujących tytułów:

- najwięcej, bo 144 wyroków zapadło z tytułu o poważnym braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095, 2°): 63/2020; 81/2021; 110/2022; 83/2023; 77/2024;
- następnie 322 wyroków zapadło z tytułu niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°): 50/2020; 63/2021; 88/2022; 59/2023; 62/2024;

- 42 wyroki zapadły z tytułu wykluczenia nierozzerwalności (kan. 1101 § 2): 7/2020; 11/2021; 6/2022; 14/2023; 4/2024;
- 30 wyroków zapadło z tytułu wykluczenia dobra potomstwa (kan. 1101 § 2): 4/2020; 3/2021; 7/2022; 9/2023; 7/2024;
- 9 wyroków zapadło z tytułu wykluczenia jedności (kan. 1101 § 2): 0/2020; 5/2021; 0/2022; 0/2023; 4/2024;
- 7 wyroków zapadło z tytułu podstępного wprowadzenia w błąd (kan. 1098): 2/2020; 0/2021; 1/2022; 2/2023; 2/2024;
- 6 wyroków zapadło z tytułu wykluczenia dobra małżonków (kan. 1101 § 2): 2/2020; 0/2021; 1/2022; 2/2023; 1/2024;
- 2 wyroki zapadły z tytułu bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego błędu co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2): 0/2020; 1/2021; 0/2022; 0/2023; 1/2024.

Z powyższego zestawienia wynika, że najczęściej zgłaszany w sprawach o nieważność małżeństwa jest tytuł o poważnym braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095, 2°) oraz tytuł niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). Ponadto interesujące jest, że kolejny najczęściej zgłaszany w nieważności małżeństwa jest tytuł symulacji częściowej, czyli wykluczenia jakiegoś istotnego elementu małżeństwa albo jakiegoś istotnego przymiotu małżeństwa (kan. 1102 § 2).

Podsumowanie

Powyższe ujęcie statystyczne czynności sądowych Roty Hiszpańskiej w latach 2020–2024, przeprowadzone na podstawie własnych danych statystycznych tegoż trybunału, ukazuje istotne znaczenie tego sądu kościelnego jako trybunału kolegialnego, zwyczajnego, zasadniczo trybunału apelacyjnego, który rozpatruje wyroki kościelne wydane na terytorium Hiszpanii.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że na podstawie prezentowanych danych statystycznych potwierdza się to, że Rota Hiszpańska jest jednym z sądów kościelnych na świecie, który w ciągu ostatnich lat wydał najwięcej orzeczeń *nullitatis matrimonii* rocznie. Wejście w życie MIDI nie ograniczyło jego działalności, gdyż obecnie rozpatruje więcej spraw odwoławczych od wyroków negatywnych *pro vinculo* niż miało to miejsce przed wspomnianą reformą.

Ponadto potwierdza się, że Rota Hiszpańska, zgodnie z art. 1 motu proprio *Nuntiaturae Apostolicae in Hispania* papieża Jana Pawła II jest przede wszystkim trybunałem apelacyjnym rozpatrującym orzeczenia *nullitatis matrimonii* w drugiej, trzeciej i dalszej instancji najczęściej zgłaszanymi tytułami w sprawach o nieważność małżeństwa, co nie tylko ma miejsce w kanonicznym porządku prawnym w Hiszpanii, ale jest powszechną praktyką obecną we wszystkich sądach kościelnych, są tytuły zawarte w kan. 1095, tzn. o poważnym braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych oraz o niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

PIŚMIENNICTWO

- Baura, Eduardo. 1992. *Legislazione sugli Ordinariati castrensi*. Milano: Giuffrè.
- Cabrerros de Anta, Marcelino. 1947. „Naturaleza y competencia de la Rota de la Nunciatura Apostólica.” *Revista Española de Derecho Canónico* 2, nr 6:863-95.
- Calvo Tojo, Manuel. 2003. „El tribunal de la Rota Española como modelo para la organización judicial en la Iglesia universal.” *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso* 24:219-52.
- Cantero Cuadrado, Pedro. 1946. *La Rota Española*. Madrid: Instituto San Raimundo de Peñafort.
- Conte a Coronata, Matthaeus. 1928. *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*. Vol. I. Taurini: Marietti.
- De la Puente Brunke, Manuel. 2002. „La naturaleza jurídica de la Rota Española.” *Cuadernos doctorales* 19:233-311.
- García Martín, Constantino. 1960. „El Tribunal de la Rota de la Nunciatura de España. Su origen, constitución y estructura.” *Anthologica Annua* 8:143-278.
- García Sanz, Raúl. 2022. *Principios del derecho procesal canónico: Principio de inmediación relevancia en las resoluciones del Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- Hinschius, Paul. 1959. *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*. Vol. I. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt.
- Kantor, Robert. 2010. „Władza sędziów Roty Hiszpańskiej w latach 1771–1932.” *Tarnowskie Studia Teologiczne* 28, nr 2:59-66.
- Kantor, Robert. 2013. „Rota Hiszpańska”. *Struktura i działalność Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii (studium historyczno-prawne)*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Llobell Tusset, Joaquín. 2000. „Le norme del 1999 della Rota della Nunziatura Apostolica in Spagna.” *Il Diritto Ecclesiastico* 111, nr 3:779-808.

- Morera Sabater, José. 1962. „Breve historia de la Rota Española.” W „*Normae a Rota Nuntiaturae Apostolicae in Hispania servandae, necnon et „Ordo” pro causis iudicialibus in eodem Tribunale expediendis, cum quibusdam documentis annexis atque indice analytico-alphabetico*, red. Tribunale ecclesiastico sacra Rota di Madrid, 60-74. Madrid: Gráficas Yagües.
- Muníz, Tomás. 1926. „El Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica.” *Anuario Eclesiástico de España* 12:3-17.
- Musoles Cubedo, María Cruz. 2000. „La Rota de la Nunciatura Apostólica en España: nuevas normas orgánicas y procesales.” *Revista Española de Derecho Canónico* 57, nr 149:763-94.
- Naz, Raoul. 1954. *Traité de Droit canonique*. Vol. IV. Paris: Letouzey et Ané.
- Wernz, Franz Xaver. 1899. *Ius decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris decretalium*. Vol. II: *Ius constitutionis Ecclesiae catholicae*. Romae: Typographia Polyglotta.